

BIG MAGIC

ELIZABETH GILBERT BIJ UITGEVERIJ CARGO

Pelgrims

Mannen van staal

Eten, bidden, beminnen

Toewijding

Het hart van alle dingen

Elizabeth Gilbert

BIG MAGIC

De kunst van creatief leven

Vertaald door Mireille Vroege

2016

AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam | Antwerpen

Copyright © 2015 Elizabeth Gilbert

All rights reserved

Copyright Nederlandse vertaling © 2015 Mireille Vroege

Eerste druk september 2015

Tweede druk oktober 2015

Derde druk april 2016

Oorspronkelijke titel *Big Magic. Creative Living Beyond Fear*

Oorspronkelijke uitgever Bloomsbury, Londen / New York

Omslagontwerp b'IJ Barbara

Foto auteur Jennifer Schatten

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk Bariet, Steenwijk

ISBN 978 90 234 9693 9

NUR 302 / 770

uitgeverijcargo.nl

Rayya, dit boek is voor jou

V: Wat is creativiteit?

A: De relatie tussen een mens en het mysterie van de inspiratie.

Inhoud

DEEL I

Moed 9

DEEL II

Betovering 33

DEEL III

Toestemming 79

DEEL IV

Volharding 131

DEEL V

Vertrouwen 185

DEEL VI

Goddelijkheid 245

DEEL I

Moed

Verborgen schat

Er was eens een man die Jack Gilbert heette – jammer genoeg geen familie van me.

Jack Gilbert was een groot dichter, maar als je nog nooit van hem hebt gehoord is dat niet erg. Daar kun jij niets aan doen. Bekend zijn vond hij nooit zo belangrijk. Maar ik kende hem wel, en ik hield op eerbiedige afstand heel veel van hem, dus ik wil graag iets over hem vertellen.

Jack Gilbert werd in 1925 geboren in Pittsburgh en groeide op te midden van de rook, het lawaai en de bedrijvigheid van die stad. Als jongeman werkte hij in fabrieken en staalwalserijen, maar al op jonge leeftijd voelde hij de behoefte om gedichten te schrijven. Aan die behoefte gaf hij zonder aarzelen toe. Hij werd dichter zoals andere mannen monnik worden: als een vorm van geloofsbeleving, als een daad van liefde en als een levenslange overgave aan de zoektocht naar genade en transcendentie. Dat lijkt mij een heel goede manier om dichter te worden. Of eigenlijk om wat dan ook te worden wat je tot in je diepste wezen aanspreekt en je energie geeft.

Jack had beroemd kunnen zijn, maar daar maalde hij niet om. Hij had het talent en het charisma om beroemd te kunnen zijn, maar niet de ambitie. Met zijn eerste bundel, gepubliceerd in 1962, won hij de prestigieuze Yale Younger Poets Prize en werd hij genomineerd voor de Pulitzer Prize. Bovendien wist hij zowel het publiek als de critici voor zich te winnen, en dat is een hele prestatie voor een dichter in de moderne wereld. Hij had iets wat mensen aantrok en geboeid hield. Hij was knap, hartstochtelijk,

sexy, deed het bij optredens fantastisch. Voor vrouwen was hij een magneet en voor mannen een idool. Er verschenen foto's van hem in *Vogue*, waarop hij er heel aantrekkelijk en romantisch uitzag. Iedereen was idolaat van hem. Hij had een popster kunnen zijn.

Maar in plaats daarvan verdween hij. Hij wilde niet door al die commotie worden afgeleid. Later in zijn leven liet hij weten dat hij zijn roem saai had gevonden – niet omdat die immoreel of verderfelijk was, maar gewoon omdat het elke dag hetzelfde was. Hij was op zoek naar een rijker leven, met meer inhoud en meer variatie. Dus hield hij het voor gezien. Hij vertrok naar Europa en bleef daar twintig jaar. Hij woonde een tijdje in Italië, een tijdje in Denemarken, maar voornamelijk in een schaapherdershutje hoog op een berg in Griekenland. Daar dacht hij na over de eeuwige mysteriën, keek hij hoe het licht veranderde en schreef hij in alle beslotenheid zijn gedichten. Hij had liefdesrelaties, kende tegenslag en overwinningen. Hij was gelukkig. Hij wist op de een of andere manier in zijn levensonderhoud te voorzien met een baantje hier en een baantje daar. Hij had maar weinig nodig. Zijn naam raakte in de vergetelheid en dat vond hij best zo.

Twintig jaar later dook Jack Gilbert weer op en bracht nog een dichtbundel uit. Wederom werd de literaire wereld verliefd op hem. Wederom had hij beroemd kunnen worden. Wederom verdween hij – deze keer voor een periode van tien jaar. Dit patroon zou hij blijven vertonen: isolement, gevolgd door de publicatie van een weergaloos werk, gevolgd door nog meer isolement. Hij was net een zeldzame orchidee die met tussenpozen van jaren bloeit.

Hij heeft zichzelf nooit op wat voor manier ook onder de aandacht gebracht. (In een van de paar interviews die Gilbert ooit gegeven heeft, werd hem gevraagd in hoeverre hij dacht dat zijn afstand tot de literaire wereld zijn carrière had geschaad. Hij moest lachen en zei: ‘Die is dodelijk geweest, kun je wel zeggen.’)

Dat ik over Jack Gilbert gehoord heb komt alleen maar doordat hij, vrij laat in zijn leven, terugkeerde naar Amerika en – om redenen die ik nooit zal kennen – tijdelijk aan de University of Tennessee, Knoxville is gaan lesgeven in creatief schrijven. Het jaar daarop, in 2005, kreeg ik toevallig precies dezelfde baan. (Op de campus noemden ze het voor de grap al de ‘Gilbert-leerstoel’.) Ik trof de boeken van Jack Gilbert aan in mijn werkkamer – de werkkamer die ooit van hem was geweest. Het was bijna alsof de warmte van zijn aanwezigheid er nog hing. Ik las zijn gedichten en was onder de indruk van de grandeur die eruit sprak, en van het feit dat zijn gedichten me erg aan Whitman deden denken. (‘We moeten verrukt durven zijn,’ schreef hij. ‘We moeten de moed hebben om halsstarrig onze blijdschap te aanvaarden in de meedogenloze vuurhaard die deze wereld is.’)

We hadden dezelfde achternaam, we hadden dezelfde baan, we hadden dezelfde werkkamer, veel van onze studenten hadden van ons allebei les gehad, en nu was ik verliefd op zijn woorden. Het was dus niet zo vreemd dat ik erg nieuwsgierig naar hem werd. Her en der vroeg ik: ‘Wie was Jack Gilbert?’

Studenten vertelden me dat hij de meest bijzondere man was die ze ooit hadden ontmoet. Hij was niet helemaal van deze wereld geweest, zeiden ze. Het was alsof hij in een

toestand van voortdurende verbazing verkeerde, en hij moedigde hen daar ook toe aan. Hij leerde hun niet zozeer hóe je gedichten moest schrijven, vertelden ze, als wel waaróm: om de verrukking. Om de halsstarrige blijdschap. Hij zei dat ze hun leven zo creatief mogelijk invulling moesten geven om zo te vechten tegen de meedogenloze vuurhaard die deze wereld is.

Maar hij vroeg zijn studenten vooral om moedig te zijn. Zonder moed, doceerde hij, zouden ze nooit doordrongen kunnen raken van de grenzeloze reikwijdte van hun eigen capaciteiten. Zonder moed zouden ze de wereld nooit zo diepgaand leren kennen als hij gekend wíl worden. Zonder moed zou hun leven klein blijven – veel kleiner dan ze waarschijnlijk wilden.

Ik heb Jack Gilbert zelf nooit ontmoet, en nu is hij dood – hij is in 2012 overleden. Ik had er best een persoonlijke missie van kunnen maken om hem toen hij nog leefde op het spoor te komen en te ontmoeten, maar ik wilde het niet echt. (De ervaring heeft me geleerd dat ik er misschien verstandiger aan doe om mijn helden niet in levenden lijve te willen ontmoeten; dat kan ontzettend teleurstellend zijn.) Maar goed, in mijn verbeelding bestond hij als een reusachtige en krachtige aanwezigheid, opgebouwd uit zijn gedichten en de verhalen die ik over hem gehoord had, en dat beviel me wel. Dus besloot ik dat ik hem alleen zo wilde kennen: in mijn verbeelding. En daar bevindt hij zich voor mij tot op de dag van vandaag: hij leeft nog steeds in mij, volledig geïnternaliseerd, bijna alsof ik hem uit mijn dromen ken.

Ik zal echter nooit vergeten wat de echte Jack Gilbert een

keer aan iemand verteld heeft – een echt mens van vlees en bloed, een verlegen studente aan de University of Tennessee. Deze jonge vrouw zei dat Jack haar een keer op een middag na zijn college poëzie apart had genomen. Hij had haar gecompimenteerd met haar werk en toen gevraagd wat ze met haar leven wilde. Schoorvoetend bekende ze dat ze misschien wel schrijfster wilde worden.

Hij glimlachte met een intens mededogen naar de jonge vrouw en vroeg: ‘Heb je daar de moed voor? Heb je de moed om met dit werk naar buiten te treden? De schatten die binnen in jou verborgen liggen hopen dat je “ja” zult zeggen.’

Creatief leven, een definitie

Dit is volgens mij dus dé vraag waar het bij creatief leven helemaal om draait: heb je de moed om naar buiten te treden met de schatten die binnen in jou verborgen liggen?

Kijk, ik weet natuurlijk niet wat er binnen in jou verborgen ligt. Dat kan ik ook niet weten. Je weet het zelf misschien amper, ook al vermoed ik dat je er wel een glimp van hebt opgevangen. Ik ken je kwaliteiten, je ambities, je verlangens, je geheime talenten niet. Maar er ligt vast ergens in jou iets geweldigs verscholen. Dat zeg ik in volle overtuiging, want ik ben ervan overtuigd dat we allemaal een wandelend pakhuis vol begraven schatten zijn. Dat is volgens mij een van de oudste en gulhartigste streken die het universum ons, mensen, levert, zowel voor zijn eigen lol als voor die van ons: het universum begraaft diep bin-

nen in ons allemaal vreemde edelstenen en gaat dan op een afstandje staan toekijken of we ze kunnen vinden.

De jacht op die edelstenen – dát is creatief leven.

De moed om überhaupt op jacht te gáán – daarmee onderscheidt een fascinerend bestaan zich van een alledaags bestaan.

De vaak verrassende resultaten van die jacht – dat noem ik Big Magic.

Een verhevigd leven

Als ik het hier over ‘creatief leven’ heb, denk dan alsjeblieft niet dat ik daar alleen maar mee bedoel dat je een artistiek beroep moet kiezen of je leven uitsluitend aan de kunst moet wijden. Ik zeg niet dat je een dichter moet worden die hoog op een berg in Griekenland woont of dat je moet optreden in Carnegie Hall of dat je de Palme d’Or op het filmfestival van Cannes moet winnen. (Maar mocht je een van deze dingen willen proberen, ga alsjeblieft je gang. Ik vind het heerlijk om mensen hoge ogen te zien gooien.) Nee, als ik het over ‘creatief leven’ heb, bedoel ik dat in veel bredere zin. Ik heb het dan over een leven dat meer door nieuwsgierigheid dan door angst wordt gedreven.

Een van de mooiste voorbeelden van creatief leven die ik de afgelopen jaren heb gezien, was afkomstig van mijn vriendin Susan, die op haar veertigste aan kunstschaatsen is gaan doen. Ze kon al schaatsen, moet ik er voor de duidelijkheid bij zeggen. Als kind had ze aan wedstrijden kunstschaatsen meegedaan en het altijd ontzettend leuk ge-

vonden, maar als puber was ze ermee opgehouden toen duidelijk werd dat ze niet genoeg talent had om echt heel goed te worden. (O, die heerlijke puberteit, als de ‘getalenteerden’ officieel van de kudde worden gescheiden en de last van de creatieve dromen van de samenleving volledig op de magere schouders van een paar uitverkoren zielen wordt gelegd, en alle anderen ondertussen worden veroordeeld tot een doodgewoon inspiratieloos bestaan! Wat een systeem...)

Vijfentwintig jaar lang schaatste mijn vriendin Susan niet meer. Waarom zou je, als je toch niet de beste kunt worden? Toen werd ze veertig. Ze was lusteloos. Ze was rusteloos. Ze voelde zich saai en log. Ze ging eens goed bij zichzelf te rade, zoals je doet rond zo'n belangrijke verjaardag. Ze stelde zichzelf de vraag wanneer ze zich voor het laatst echt licht, vrolijk en, ja, creatief in haar vel had gevoeld. Tot haar grote schrik beseftte ze dat dat tientallen jaren geleden was. In feite had ze zich voor het laatst zo gevoeld toen ze een puber was, in de tijd dat ze nog aan kunstschaatsen deed. Ze kwam tot haar ontzetting tot de ontdekking dat ze zichzelf deze bezigheid, die haar zo goed had gedaan, heel lang ontzegd had en ze was benieuwd of ze het nog steeds leuk zou vinden.

En dus volgde ze haar nieuwsgierigheid. Ze kocht schaatsen, zocht een schaatsbaan, nam een coach in de arm. Ze negeerde het stemmetje binnen in haar dat zei dat het bespottelijk was wat ze deed en dat ze alleen maar uit was op plezier. Het voelde extreem ongemakkelijk om de enige vrouw van middelbare leeftijd op het ijs te zijn, met al die kleine vederlichte meisjes van negen om zich heen, maar dat gevoel drukte ze de kop in.

Ze deed het gewoon.

Drie ochtenden per week stond Susan voor dag en dauw op, en in dat slaperige uur voor het begin van haar veel-eisende baan ging ze schaatsen. Ze schaatste en schaatste en schaatste. En ja, ze vond het heerlijk, net zo heerlijk als vroeger. Ze vond het zelfs nog heerlijker dan vroeger, misschien omdat ze nu, als volwassen vrouw, eindelijk haar eigen vreugde op waarde wist te schatten. Door te schaatsen voelde ze zich energiek en leeftijdloos. Ze had niet meer het gevoel dat ze alleen maar een consument was, niet meer dan de som van haar dagelijkse verplichtingen. Ze maakte iets van zichzelf, ze maakte iets mét zichzelf.

Het was een omwenteling. Een letterlijke omwenteling, terwijl ze zich op het ijs weer tot leven tolde, omwenteling na omwenteling na omwenteling.

Voor de goede orde: mijn vriendin zei niet haar baan op, verkocht niet haar huis, sneed niet alle banden door en verhuisde niet naar Toronto om zeventig uur per week met een veeleisende schaatscoach op olympisch niveau te gaan trainen. En dit verhaal eindigt er ook niet mee dat ze kampioen werd. Dat hoeft ook niet. Dit verhaal eindigt eigenlijk helemaal niet, want Susan doet nog altijd een paar ochtenden per week aan kunstschaatsen – gewoon omdat schaatsen voor haar nog steeds de beste manier is om een bepaalde schoonheid en transcendentie in haar leven tot uiting te brengen waar ze op geen enkele andere manier bij lijkt te kunnen komen. En ze wil graag zo lang ze nog op aarde is zo lang mogelijk in zo'n toestand van transcendentie verkeren.

Dat is alles.

Dat noem ik nou creatief leven.

De paden en resultaten van creatief leven variëren enorm van persoon tot persoon, maar ik garandeer je dit: een creatief leven is een verheugd leven. Het is een groter leven, een gelukkiger leven, een uitgedijd leven, en ook een veel interessanter leven. Op deze manier leven – voortdurend en volhardend de kostbaarheden opdiepen die diep binnen in jou begraven liggen – dát is een schone kunst, in en van zichzelf.

Want door creatief te leven verkeer je altijd in de nabijheid van Big Magic.

Eng, eng, eng

Laten we het nu eens over moed hebben.

Als je al over de moed beschikt om met de kostbaarheden die binnen in jou verborgen liggen naar buiten te treden, geweldig. Je doet waarschijnlijk al allemaal heel interessante dingen met je leven, en je hebt dit boek helemaal niet nodig. Ga zo door.

Maar als je die moed niet hebt, gaan we eens kijken of we daar iets aan kunnen doen. Creatief leven is namelijk iets voor moedige mensen. Dat weet iedereen. En iedereen weet ook dat als de moed het begeeft, het met de creativiteit ook gedaan is. We weten allemaal dat angst een troosteloos knekelhof is waar onze dromen in de bloedhete zon uitdrogen. Dat is algemeen bekend; we weten soms alleen niet wat we eraan moeten doen.

Ik zal een aantal dingen opnoemen die je ervan kunnen weerhouden een creatiever leven te leiden:

Je bent bang dat je geen talent hebt.

Je bent bang dat je afgewezen, bekritiseerd, belachelijk gemaakt of verkeerd begrepen wordt, of – het ergste van alles – dat je genegeerd wordt.

Je bent bang dat er geen markt voor jouw creatieve uitingen is, en dat het daarom geen zin heeft er gevolg aan te geven.

Je bent bang dat iemand anders het al beter gedaan heeft.

Je bent bang dat iedereen het al beter heeft gedaan.

Je bent bang dat iemand je ideeën zal stelen, dus lijkt het je veiliger om die voor altijd verborgen te houden.

Je bent bang dat je niet serieus genomen zult worden.

Je bent bang dat je werk in politiek, emotioneel of artistiek opzicht niet belangrijk genoeg is om iets voor iemand te betekenen.

Je bent bang dat je dromen gênant zijn.

Je bent bang dat je op een dag op je creatieve inspanningen zult terugkijken en ze een enorme verspilling van tijd, energie en geld zult vinden.

Je bent bang dat je er niet de juiste discipline voor hebt.

Je bent bang dat je niet de juiste werkruimte, financiële vrijheid of vrije uren hebt om je te kunnen concentreren op dingen bedenken of onderzoeken.

Je bent bang dat je niet het juiste soort opleiding hebt genomen.

Je bent bang dat je te dik bent. (Ik weet niet wat dit precies met creativiteit te maken heeft, maar ik weet uit ervaring dat de meeste mensen bang zijn dat ze te dik zijn, dus laten we dat voor de zekerheid ook maar in deze lijst opnemen.)

Je bent bang dat je te kijk zult worden gezet als een prutser, een idioot, een amateur of een narcist.

Je bent bang dat je familie niet blij is met wat je te vertellen hebt.

Je bent bang voor wat je kennissen en collega's zullen zeggen als je hardop uitspreekt wat voor jou van belang is.

Je bent bang om de demonen die diep binnen in je zitten los te laten en je zit er absoluut niet op te wachten om die tegen het lijf te lopen.

Je bent bang dat je je beste werk al gemaakt hebt.

Je bent bang dat je helemaal nog nooit iets van enig belang gemaakt hebt.

Je bent bang dat je je creativiteit zo lang verwaarloosd hebt dat je die nu nooit meer terugkrijgt.

Je bent bang dat je te oud bent om er nog mee te beginnen.

Je bent bang dat je te jong bent om te beginnen.

Je bent bang omdat er één keer iets goed gegaan is in je leven en er dus niet nog een keer iets goed kan gaan.

Je bent bang omdat er nog nooit iets goed gegaan is in je leven, dus waarom zou je het dan proberen?

Je bent bang dat er maar één succes voor je is weggelegd.

Je bent bang dat helemaal geen enkel succes voor je is weggelegd...

Luister, ik heb niet de hele dag de tijd, dus ik blijf geen angsten opsommen. Er komt toch geen eind aan die lijst, en vrolijk word je er ook niet van. Ik sluit het overzicht dus maar af met: ENG, ENG, ENG.

Alles is ook zo godvergeten eng.

Je zwakte verdedigen

Begrijp me goed, de enige reden dat ik met zoveel gezag over angst kan praten is dat ik die zelf heel goed ken. Ik ken alle hoeken en gaten van angst. Ik ben mijn hele leven een angstig mens geweest. Ik was als baby al doodsbang. Ik overdrijf niet; vraag maar aan wie ook van mijn familie, en iedereen zal bevestigen dat ik inderdaad een uitzonderlijk angstig kind was. Mijn vroegste herinneringen gaan over angst, net zoals bijna alle herinneringen die na mijn vroegste herinneringen komen.

Als kind was ik niet alleen bang voor alle algemeen aanvaarde en legitieme gevaren die je als kind kent (het donker, vreemden, het diepe van het zwembad), maar ik was ook bang voor een ellenlange lijst volstrekt onschuldige dingen (sneeuw, heel aardige babysitters, auto's, speeltuinen, trappen, *Sesamstraat*, de telefoon, bordspelletjes, de supermarkt, scherpe grashalmen, ongeacht welke nieuwe situatie, alles wat het waagde te bewegen, enzovoort, enzovoort).

Ik was een gevoelig en snel van streek te maken kind dat bij elke verstoring van haar krachtenveld in tranen uitbarstte. Mijn vader noemde me geërgerd 'Pitiful Pearl', naar de ietwat sneu uitziende pop met die naam. Toen ik acht was, zijn we in de zomer een keer naar de kust van Delaware gegaan, en toen raakte ik zo van streek door de oceaan dat ik mijn ouders ervan probeerde te overtuigen dat ze alle mensen op het strand die de branding in wilden gaan moesten tegenhouden. (Ik had me gewoon veel prettiger gevoeld als iedereen lekker veilig op zijn handdoek was

blijven zitten lezen; was dat nou echt te veel gevraagd?) Als je het mij had gevraagd was ik die hele vakantie – mijn hele jeugd zelfs – binnen gebleven, lekker bij mijn moeder op schoot, het liefst met een koel washandje op mijn voorhoofd.

Ik durf het bijna niet te zeggen, maar vooruit, ik doe het toch: ik had het waarschijnlijk heerlijk gevonden om een moeder met dat verschrikkelijke münchhausen-by-proxysyndroom te hebben, die met mij samen net had gedaan alsof ik eeuwig en altijd ziek, zwak en stervende was. Als ik ook maar enigszins de kans had gekregen, zou ik volledig met zo'n moeder hebben meegewerkt en het volstrekt hulpeloze kind hebben uitgehangen.

Maar zo'n moeder had ik niet.

In de verste verte niet.

Nee, ik had juist een moeder die er niets van wilde weten. Ze tolereerde die aanstellerij van mij totaal niet, en dat is waarschijnlijk het beste wat mij ooit is overkomen. Mijn moeder is opgegroeid op een boerderij in Minnesota, als het trotse product van geharde Scandinavische immigranten, en ze was niet van plan een slapjanus groot te brengen. Daar paste ze voor. Het plan dat mijn moeder had om mij van mijn angst af te helpen was zo eenvoudig dat het bijna komisch was: ze liet me gewoon telkens precies datgene doen waar ik het bangst voor was.

Bang voor de zee? Hup, de zee in!

Bang voor de sneeuw? Oké, tijd om sneeuw te gaan ruimen.

Durf je de telefoon niet op te nemen? Dan is het nu officieel jouw taak om in dit huis de telefoon op te nemen.

Het was geen subtiele aanpak, maar ze hanteerde hem wel consequent. En neem van mij aan dat ik me tegen haar verzet heb. Ik heb gehuild, gemokt en dingen met opzet verkeerd gedaan. Ik weigerde een blakend kind te worden. Ik bleef achter, hinkend en bevend. Ik was bijna overal toe bereid om maar te bewijzen dat ik emotioneel en lichame-lijk een wrak was.

En dan reageerde mijn moeder met: ‘Nee, dat ben je niet.’

Ik heb me jarenlang verzet tegen mijn moeders onwan-keerbare geloof in mijn kracht en kwaliteiten. Tot ik ergens in de puberteit op een gegeven moment besepte dat het eigenlijk wel een heel vreemde strijd was. Verdedigde ik nou mijn zwakte? Was dat echt mijn ultieme doel?

Het gezegde luidt: ‘Als je het steeds over je beperkingen hebt, kom je er nooit van af.’

Waarom zou ik mijn beperkingen willen houden?

Dat wilde ik ook niet, bleek later.

En ik wil ook niet dat jij de jouwe houdt.

Angst verveelt

In de loop der jaren heb ik me vaak afgevraagd wat er nou voor heeft gezorgd dat ik, bijna van de ene dag op de andere, eindelijk ophield de rol van Pitiful Pearl te spelen. Bij die evolutie kwamen ongetwijfeld een heleboel factoren kijken (de factor strenge moeder, de factor ouder worden), maar ik denk dat het eigenlijk vooral hierdoor kwam: ik kreeg eindelijk door dat mijn angst me verveelde.